

PLATON

OPERA INTEGRALĂ VOLUMUL I

APĂRAREA LUI SOCRATE   CRITON   EUTYPHRON
CHARMIDES   ALCIBIADE I   ION   HIPPIAS I
HIPPIAS II   PROTAGORAS   LACHES   THEAGES   LYSIS

TRADUCERE, INTRODUCERE GENERALĂ,
INTRODUCERI ȘI NOTE DE
ANDREI CORNEA

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

CUPRINS

<i>Notă asupra ediției</i>			5
<i>Cum a fost citit Platon. Introducere de Andrei Cornea</i>			13
APĂRAREA LUI SOCRATE	Introducere	65	Text 73
CRITON		105	109
EUTHYPHRON		127	131
CHARMIDES		155	161
ALCIBIADE I		195	201
ION		255	261
HIPPIAS I (MAIOR)		279	283
HIPPIAS II (MINOR)		319	323
PROTAGORAS		345	353
LACHES		419	423
THEAGES		455	461
LYSIS		477	483
<i>Note</i>			573
<i>Lista abrevierilor bibliografice</i>			511

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

1. Au trecut 47 de ani de la apariția primului volum din seria Platon, *Opere* (PO, 1), la Editura Științifică și Enciclopedică, și 28 de ani de la apariția ultimului volum al seriei (PO, 7). Propunându-și să dea în sfârșit limbii și culturii române o versiune completă și nouă – pentru acea vreme – a operelor considerate autentice ale lui Platon, realizată prin grija și efortul de excepție ale lui Petru Creția și Constantin Noica și cu colaborarea unui număr considerabil de eminente filologi clasici și filozofi¹, PO a marcat un moment de mare semnificație în cunoașterea la noi a filozofiei universale în general și a celei antice și platonice în special. Valoarea traducerilor, aparatul critic de obicei cuprinzător și bine întocmit, introducerile la dialoguri cu referințe bogate la literatura internațională de specialitate au recomandat timp de decenii această ediție tuturor iubitorilor

1. În afara lui Petru Creția și a lui Constantin Noica, menționez, în ordinea apariției în volume, numele celorlalți colaboratori la PO: Francisca Băltăceanu, Marta Guțu, Sorin Vieru, Simina Noica, Dan Slușanschi, Alexandru Cizek, Șerban Mironescu, Manuela Popescu, Gabriel Liiceanu, Nicolae-Șerban Tanașoca, Liana Lupaș, Manuela Tecușan, Andrei Cornea, Radu Bercea, Alexandru Surdu, Marian Ciucă, Elena Popescu, Cătălin Partenie.

filozofiei și ai lui Platon, dar și studenților și în general tuturor celor care au dorit să se instruiască în discipline umaniste. PO a reprezentat în orice caz un mare progres față de traducerile anterioare, incomplete, inegale, uneori inexacte, apărute în volume disparate, adesea fără aparat critic sau cu unul insuficient, realizate mai ales de harnici filologi (cu deosebire Cezar Papacostea și Șt. Bezdechi), dar de obicei fără pregătire filozofică, și oricum, devenite inaccesibile practic. Dimpotrivă PO, mulțumită mai ales colaborării dintre Constantin Noica și Petru Creția, a îmbinat armonios spiritul filozofic cu cel filologic, fiind lucrată pe un plan de ansamblu coerent, ghidat de cronologia probabilă și aproape general acceptată a operei platoniciene. Trebuie adăugat că ea a beneficiat de o cuprinzătoare și instructivă introducere generală, ce-i drept întrucâtva marcată ideologic, datorată lui Ion Banu, dar mai ales de comentariile profunde la cele mai multe dintre dialoguri, scrise de Constantin Noica. (Aceste comentarii au fost strânse recent în volumul C. Noica, *Interpretări la Platon*, ediție îngrijită de Grigore Vida, Humanitas, București, 2019.)

Să amintim și că cei care au lucrat la PO au avut de înfruntat destule greutăți, cauzate de izolarea academică, de regulă în regimul comunist, și mă refer mai ales la un acces îngreunat la bibliografia platonică mai nouă. *Last but not least*, să nu uităm și rolul esențial pe care l-a avut pentru corecta și frumoasa editare a volumelor îngrijitorul ediției, neprețuitul redactor de carte Idel Segall.

2. Având în vedere deci valoarea incontestabilă a PO, de ce totuși încep aventura, odată cu acest volum, a unei noi traduceri în românește a operei integrale a lui Platon (POI)?

Primul motiv este că PO a devenit demult inaccesibilă. Abia dacă vreun volum disparat mai poate fi descoperit întâmplător prin anticariate. Ce-i drept, Editura Humanitas a încercat în anii 2000 să reediteze, cu schimbări minime în versiuni, principalele traduceri din PO, sub îngrijirea lui Cătălin Partenie: *Platon, Opere complete* (POC). Au apărut însă numai trei dintre cele șase volume proiectate. Din păcate, o idee neinspirată a noului îngrijitor de

ediție a făcut ca traducerilor să le fie amputate toate notele și introducerile din PO, sub motiv că ele vor fi date și lărgite în ultimul volum. (Există, totuși, câteva anexe folositoare adăugate de Cătălin Partenie.) Inconfortul pe care un asemenea sistem l-ar fi putut produce cititorului a devenit evident la un moment dat și editurii, care a oprit ediția. Mult mai fericit editat a fost volumul Platon, *Dialoguri socratice* (PDS), cuprinzând *Laches*, *Lysis*, *Charmides*, *Hippias Minor*, *Euthyphron*, *Apărarea lui Socrate*, *Criton*. Volumul, îngrijit de Gheorghe Pașcalău și frumos realizat grafic de Mihail Coșulețu, reia traducerile și aparatul critic al dialogurilor respective din volumele I și II din PO. Totuși, alte dialoguri, de asemenea „socratice”, adică aparținând tinereții lui Platon, precum *Ion*, *Protagoras*, *Alcibiade I*, *Hippias Maior*, lipsesc din PDS, care altminteri beneficiază de o bună introducere a lui Gheorghe Pașcalău, un partizan al paradigmei „unitariene” de interpretare. (Vezi mai jos, capitoul „Cum a fost citit Platon“.) Există aici și câteva dintre introducerile lui C. Noica. După 1990, Editura Paideia a republicat dialogul *Parmenide*, în traducerea lui Sorin Vieru (VIERU 1994), Humanitas a publicat în volum separat *Banchetul* (inexistent în PO), tradus și comentat de Petru Creția (CREȚIA 1995), iar mai târziu, tot la Humanitas, în volum separat, apare o nouă traducere (față de PO) cu comentariu a lui *Theaitetos*, realizată de mine (CORNEA 2012).¹

Un al doilea motiv pentru aventura POI este că PO, așa cum se poate înțelege și de mai sus, a rămas neterminată. Cititorul nu va găsi în cuprinsul celor șapte volume nici *Banchetul* (așa cum am precizat, aceasta a fost tradus abia în 1995 de Petru Creția, în volum separat la Editura Humanitas și cu o altă concepție editorială față de PO), nici *Legile* (cea mai lungă operă a lui Platon), nici complementul acestora, *Epinomis*, nici *Scrisorile*. Editura IRI a publicat niște traduceri vechi ale acestor scrieri, datorate lui E. și Șt. Bezdechi: BEZDECHI 1995; Platon, *Scrisori*, *Dialoguri suspecte*, *Dialoguri*

1. Editura Teora a republicat, în două volume, în 1998, traducerea mea la *Republica* din PO, 5 (traducere revăzută) într-o ediție bilingvă, cu un aparat critic îmbogățit. A fost aproape de la început o raritate bibliofilă.

apocrife (BEZDECHI 1996). De asemenea, există o traducere mai nouă a celor 13 *Scrisori* (majoritatea apocrife), realizată de Adelina Piatkowski, pentru Humanitas (PIATKOWSKI 1997). În sfârșit, alte edituri au republicat vechi traduceri interbelice. Continuă deci să lipsească o ediție completă, critică și unitară conceptual în limba română a operei „divinului“ Platon.

Nu este însă un risc a încerca să faci de unul singur munca pe care în zilele noastre o asumă de obicei o echipă? Bineînțeles că este, și Petru Creția deja prevenea împotriva acestui risc în introducerea sa din PO, 2 („Platon în românește“). Recunosc riscul și mi-l asum. Există însă și unele avantaje ale unei întreprinderi cu autor unic, dintre care cel mai important mi se pare a fi unitatea stilului de traducere și coerența terminologică și critică.

Despre stilul de traducere pot spune doar atât: voi folosi pentru dialogul lui Socrate cu interlocutorii săi o limbă cumva „adusă la zi“, fără „neoașismele“ sau termenii considerați „eleganți“, adesea excesiv prezenți în stilul traducerilor de la noi mai vechi din autori clasici, inclusiv al unora din PO, și fără a evita neologismele bine implantate în limba de azi. Greaca atică a lui Socrate și a interlocutorilor săi era, cu mici stilizări, limba conversației uzuale în timpul său, în gimnazii, în agora și la locurile de adunare; nu avea nimic arhaic sau excesiv „literar“ pe vremea lui Socrate și Platon, precum aveau deja ioniana lui Herodot, să zicem, sau proza ritmată și emfatică a retorului și sofistului Gorgias. De aceea, încerc să redau textul în limba română de azi și nu într-una fals-arhaizantă sau poetizantă: spun, de exemplu, „cauză“ și nu „pricină“, ori „capricioși și instabili“ și nu „stihinici și nestatornici“ (*Lysis*, 214d, vezi PO, 2 și POC, 1), rezervând cuvintele mai poetice sau mai arhaice pentru pasajele mitice, pe care Platon însuși le-a scris în alt registru stilistic decât în cel al dialogului. De asemenea, în traducerea mea nu evit repetițiile, acolo unde ele există în textul grecesc, mai ales când termeni importanți sunt în joc. Un exemplu ar putea fi chiar acuzația oficială adusă lui Socrate, unde, pentru a reda verbul *nomízein* (aici „a recunoaște“) din *Apărarea lui Socrate*, 24c, POC, 1, dar nu și PO, 1 și PDS utilizează trei verbe: „a crede“, a „nesocoti“,

„a se închina“, la diverse moduri. Pe de altă parte, atunci când Platon folosește doi termeni, relativ sinonimici, încerc să procedez la fel în traducere. În general, optez pentru exactitate, fie și în dauna eleganței versiunii. Admit că unele forme sau construcții pot părea neobișnuite sau chiar brutale în traducere; dar cred că ele puteau să sune straniu chiar în greaca de pe timpul lui Socrate și Platon. Spre pildă, în *Euthyphron*, 5d–e, prefer să traduc pe *hósion* și pe *anósion* literal prin „pios“ și „nepios“, în loc de mai elegantele forme utilizate de PO, 2 și de PDS „pietate“ și „impietate“. În felul acesta nu stric seria unor adjective substantivate de tip *phílon*, *kalón*, *agathón* (folosite în alte situații similare). Mai mult, cred că această tipică substantivizare a unor adjective precum cele de mai sus stă la originea uneia dintre marile dificultăți ale „teoriei formelor“ – autoreferențialitatea inteligibilelor – de care Platon devine conștient în *Parmenide*.

Pe de altă parte, cred că trebuie căutată o anumită coerență a traducerii unor termeni-cheie de-a lungul operei platonice, și asta chiar dacă nu suntem siguri că Platon a înțeles întotdeauna același lucru prin aceiași termeni. (Dar nu știm nici dacă și când a început să înțeleagă altceva.) De exemplu, când, tot în *Euthyphron*, 5d, Socrate vrea să ceară o definiție a piosului, el se referă la o „unică formă“ a acestuia (*mía idéa*). Nu cred că este preferabil de tradus (precum PO, 2 și PDS) prin „unic chip“, deoarece în alte locuri, de exemplu în *Hippias I*, 289d, pentru un cuvânt aproape identic și etimologic și semantic, *eídos*, PO, 2 va folosi cuvântul „formă“. Ce să mai spun că tot în PO, 4, în *Phaidon*, 102b, același cuvânt este tradus prin „Formă“ (cu majusculă), iar în *Republica*, PO, 5 prin „Idee“? În cauză este desigur și interpretarea noastră asupra evoluției gândirii lui Platon și a momentului când se naște „teoria formelor“; prefer însă să las cititorului libertatea de interpretare și traduc constant *idéa* și *eídos* în această situație prin „formă“ (cu minusculă). Oricum ar fi, variațiile nemotivate în traducerea aceluiași termen – precum *andreía*, tradus prin „curaj“ în *Laches* (PO, 1) și prin „vitejie“ în *Republica* (PO, 5) – nu ușurează viața cititorului român care ar dori să aibă o vedere mai generală

asupra gândirii platoniciene și face cu neputință alcătuirea unui *index rerum*. Pentru un alt termen dificil, tradus în fel și chip de traducătorii PO, *sophrosýne*, vezi „Nota introductivă“ la *Charmides*. Probleme asemănătoare de coerență și constanță în traducere pun și mulți alți termeni, precum *téchne*, *epistéme*, *sophía*, *mousiké*, *dóxa*, *synousía*, ori sintagma *theía moíra*. (Vezi explicațiile în note sau în notele introductive la dialoguri.) E evident de aici că numai o traducere nouă și, pe cât se poate, unitară, poate aduce o soluție – oricât de imperfectă, dar totuși o soluție – acestei probleme.

3. Cred, de asemenea, că este util să existe o abordare *critică* relativ unitară a întregii opere platonice – realizată nu doar prin traducere, ci și prin introducerile la dialoguri, cât și prin notele însoțitoare. În PO existau dialoguri comentate excesiv, unele insuficient; perspectivele hermeneutice erau diferite – ceea ce era de fapt normal, atunci când sunt mulți autori și când ei aparțineau unor generații și formații diferite. Exista și tendința – normală și ea când fiecare autor se concentra asupra unui singur dialog – de a se ține insuficient seama de alte dialoguri, unde se regăsesc teme sau idei asemănătoare, ori, dimpotrivă, contrastante. Încerc, așadar, să prefațez și să adnotez opera lui Platon dintr-o perspectivă generală, sintetică și cât mai unitară posibil, evitând în același timp orice exces de erudiție. Sper ca cititorul să dispună de explicațiile de bază și să fie atenționat asupra unor puncte de vedere interpretative diverse, pentru ca să-și păstreze libertatea de a-și face singur o opinie informată.

4. Volumele seriei POI vor cuprinde opera lui Platon, prezentată în succesiunea cronologică a scrierii sale, așa cum cronologia respectivă a fost acceptată de majoritatea interpreților în ultimul secol. Am avea așadar – se crede – o reflectare a evoluției gândirii filozofului, sau, după alții, o reflectare a planului său de expunere a concepțiilor sale. (Pentru modul cum a fost stabilită cronologia, netransmisă prin tradiție, vezi mai jos, capitolul „Cum a fost citit Platon“.) Primul volum din serie cuprinde dialogurile de tinerețe,

zise „socratice“, deoarece, după foarte mulți interpreți, ele ar reda (nu se știe totuși cât de fidel) atmosfera și conținutul dialogurilor reale ale lui Socrate. În cadrul volumului, ordinea de prezentare a textelor platonice corespunde însă numai în mare cu ordinea cronologică a scrierii lor. Am deschis astfel întreaga serie cu *Apărarea lui Socrate*, deși este foarte posibil ca aceasta să nu fi fost prima scriere a lui Platon; dar ea este, într-un sens, o bună introducere generală la ansamblul operei și, de aceea, didactic vorbind, se arată extrem de utilă în această poziție de început.

Volumul de față începe cu o introducere generală pe care am intitulat-o „Cum a fost citit Platon“. Mă opresc în ea mai ales asupra dificultăților de interpretare a operei platoniciene în ansamblu – extrem de serioase. Vreau să arăt cum au răspuns acestor dificultăți timp de multe secole paradigmele hermeneutice existente și, desigur, care au fost principalele controverse dintre promotorii principali ai acestor paradigme. Aduug în final și o scurtă și nepretențioasă schiță a unei abordări ceva mai personale, care încearcă să găsească un echilibru între principalele două paradigme moderne.

5. Trimiterile bibliografice se regăsesc în „Lista de abrevieri bibliografice“ de la finele volumului. Îi prezint cititorului esențialul actualizat sub acest punct de vedere, considerând inutil a-l strivi sub un munte de bibliografie mai veche sau mai nouă. (Care de altfel se poate regăsi consultând bibliografia din titlurile citate de mine.) Cel care dorește să aprofundeze lucrurile are azi la dispoziție mai ales bibliotecile virtuale, care pot suplini cu destul succes și cu puțină oboseală lipsurile din bibliotecile noastre publice. Contează ca cititorul să aibă o bună orientare inițială și sper că ediția de față i-o va putea oferi.

Pentru redarea numelor proprii grecești am păstrat sistemul din PO: cele foarte cunoscute sunt redată în forma simplificată, încetățenită în cultura română: Socrate, Alcibiade, Aristofan etc.; cele mai puțin cunoscute sunt transliterate după sistemul de asemenea încetățenit din PO: Charmides, Cleitophon, Hippothales etc.

De asemenea, am redat prin transliterare (fără distincția de cantitate între *epsilon* și *eta*, respectiv între *omicron* și *omega*) unii termeni grecești, cărora le-am adăugat un accent ascuțit, spre a permite o pronunțare cât de cât corectă.

Numerotarea paragrafelor este așa-numita *Stephanus*, identică în toate edițiile și traduceri științifice ale lui Platon. Diviziunea în capitole însă, notate cu numere romane, îmi aparține. Subtitlurile între [...] aparțin editorilor alexandrini și nu trebuie considerate altfel decât convenționale. Tot între [...] am plasat și pasaje considerate nesigure de editori. Între /.../ am plasat cuvinte cu care am crezut nimerit a completa textul grec, pentru ceva mai multă claritate.

Textul grec folosit în general este cel din LOEB. Pentru câteva dintre dialogurile acestui prim volum – *Hippias I*, *Charmides*, *Laches*, *Lysis* – am avut în vedere și textul, introducerile și notele lui A. Croiset (POB), iar pentru *Theages* introducerea și notele lui Joseph Souilhé din POB, 13.

Cunoașterea și cultivarea lui Platon și a platonismului țin de chințesența, ba chiar de supraviețuirea civilizației noastre sub raport cultural. Într-o lume care adesea desconsideră și chiar disprețuiește valorile spirituale, nici un efort nu-i nici prea exagerat, dar, totodată, nici suficient de unul singur, spre a le susține și continua. Gratitudinea mea merge către Fundația „Republica Literelor“, către președintele ei, Horia-Roman Patapievică, către domnul Cristian Pătrășconiu, către doamna Oana Ciornei și domnul Mircea Țiplea, sponsorii traducerii integralei Platon, și nu în ultimul rând către Editura Humanitas și directorul ei, filozoful Gabriel Liiceanu. Mulțumiri redactorilor de carte, Dionisie Pîrvuloiu și Grigore Vida. Fără susținerea tuturor acestora n-aș putea spera să reușesc în această întreprindere cu deosebire grea. Dar cel puțin, după cum spune proverbul grec, nu o dată citat de Platon: *halepá tà kalá* („Lucrurile frumoase sunt grele“).

APĂRAREA LUI SOCRATE

I

17 a Ce ați simțit voi, atenieni, în timp ce i-ați ascultat pe acuzatorii mei¹, nu știu; eu unul însă aproape că am uitat cine sunt: într-atât au vorbit de convingător! Nu și adevărat, totuși, căci n-au spus aproape nimic de acest fel.

b Una dintre multele lor minciuni însă m-a uimit cel mai mult: au declarat că trebuie să fiți atenți să nu vă înșel, deoarece aș fi, cică, un vorbitor grozav. Asta mi s-a părut cea mai mare nerușinare a lor, anume să nu le fie rușine că spusa asta va fi dezmințită de mine imediat, chiar în fapt: căci nu mă voi arăta în nici un chip un „vorbitor grozav“, afară doar dacă ei nu numesc „grozav“ pe cel care spune adevărul. Dacă asta vor să spună, aș putea fi de acord că sunt un orator – nu însă în felul lor. Fiindcă, precum spun, ei n-au zis nimic sau aproape nimic adevărat, în timp ce de la mine veți auzi adevărul întreg. Însă, pe Zeus, atenieni, nu veți auzi de la mine discursuri cu fraze și cuvinte înfrumusețate și împodobite, precum
c sunt ale lor, ci mă voi exprima la întâmplare, cu primele cuvinte ce-mi vin pe limbă. Căci sunt convins de justetea acestor cuvinte și nimeni dintre voi să nu se aștepte la altceva. Și apoi nici nu s-ar cuveni, domnilor, să vin la voi, la vârsta mea, în felul unui june, bun să plâsmuiască cuvântări.²

Prin urmare, atenieni, vă rog insistent ceva și vă cer o singură favoare: dacă mă veți auzi că mă apăr vorbind în același fel în care am vorbit și în agora, pe la mesele cămătarilor – unde m-ați auzit mulți dintre voi –, cât și altundeva, nici să nu vă mirați, nici să nu protestați din această cauză. Asta-i situația: acum, pentru întâia oară, la vârsta de șaptezeci de ani, am ajuns în fața unui tribunal; ca atare, sunt cu totul străin de limbajul de aici. După cum, dacă de-adevăratelea s-ar întâmpla să fiu un străin, mi-ați permite desigur să vorbesc în dialectul și în felul în care am fost crescut, așa și acum vă rog ceva corect, pe cât mi se pare: să-mi acceptați felul meu de a mă exprima. El poate fi mai rău sau mai bun, însă voi numai următorul lucru să-l examinați și /numai/ pe el să-l aveți în vedere: vorbesc drept sau nu? Căci asta-i sarcina judecătorului, în vreme ce a oratorului e să spună adevărul.

II

Așa fiind, e îndreptățit ca mai întâi să mă apăr, atenieni, de primele acuzații false aduse mie, cât și de primii acuzatori, apoi să mă apăr de cele din urmă și de acuzatorii din urmă.

Căci m-au acuzat în fața voastră o mulțime de oameni, încă de demult și de mulți ani: ei nu spun nimic adevărat. De ei mă tem mai mult decât de acoliții lui Anytos, chiar dacă și aceștia sunt de temut. Dar sunt mai de temut primii, care, având de-a face cu cei mai mulți dintre voi încă din copilărie, v-au convins și m-au învinuit în mod mincinos, spunând: „există unul, Socrate, un ins înțelept, care-i preocupat de fenomenele cerești și le investighează pe cele de sub pământ; în plus, dintr-o cauză rea face una bună.“ Aceștia, atenieni, cei care au răspândit acest zvon, sunt acuzatorii mei de temut. Căci ascultătorii lor consideră că oamenii care-s în căutarea unor astfel de lucruri nici nu cred în zei.³

Apoi, acești acuzatori sunt mulți și mi-au adus acuzațiile respective deja timp de mulți ani, în plus vorbindu-vă vouă la acea vârstă când erați foarte creduli, fiind copii, iar alții dintre voi

d adolescenți; or, fiindcă nimeni nu m-a apărât, acuzația a rămas complet fără replică. Și lucrul cel mai absurd este că nu-i posibil nici să cunoști, nici să dai numele lor, cu excepția unuia singur, care-i poet comic.⁴ Și cei care v-au convins folosind invidia și calomnia – unii, convinși fiind ei înșiși, i-au convins și pe alții – sunt dintre toți cel mai greu de combătut. Căci mi-e cu neputință să aduc pe vreunul dintre ei aici și să-l supun la probă⁵, ci trebuie să mă apăr și să supun la probă acuzațiile de parcă m-aș bate cu niște umbre, luându-le la întrebări, fiindcă nimeni nu-mi dă replica.

e Aveți în vedere, așadar, și voi că, precum spun, am două rânduri de acuzatori – unii abia de curând au început să mă acuze, ceilalți mă acuză de demult – cei despre care v-am vorbit: socotiți deci că trebuie să mă apăr mai întâi de aceștia vechi. Căci și voi i-ați ascultat pe acuzatorii dintâi un timp mai îndelungat decât pe cei de mai târziu.

19 a Așa fie! Trebuie așadar să mă apăr, cetățeni ai Atenei, și să încerc să supun probei într-un timp atât de scurt o calomnie pe care voi ați auzit-o un răstimp atât de îndelungat. Aș dori eu ca lucrurile să meargă astfel, dacă-i ceva mai bine și pentru voi, și pentru mine, adică, în apărarea mea să realizez ceva-ceva; dar știu că-i greu și deloc nu-mi scapă în ce fel stau lucrurile. Totuși, fie ca să meargă totul în felul în care este drag Zeului! Legea trebuie respectată, iar eu trebuie să-mi fac apărarea.

III

b S-o luăm deci cu începutul. De ce sunt acuzat, de unde s-a născut zvonul calomnios împotriva mea? Dându-i crezare, Meletos a redactat plângerea penală împotriva mea. Bun. Ce-au spus, deci, calomniiarii mei, când m-au tot calomniat? Trebuie să mă fac că citesc plângerea lor, ca și când ei ar fi chiar acuzatorii care au prestat jurământ: „Socrate face rău și ne sâcâie, deoarece cercetează cele de sub pământ și cele cerești; apoi, dintr-o cauză rea face una bună, c în plus îi învață și pe alții aceleași lucruri.”⁶ Cam așa ar trebui să

sune. Pe astea le-ați văzut voi înșivă în comedia lui Aristofan: acolo era adus un anume Socrate care pretindea că umbla pe nori și îndruga o mulțime de prostii, despre care eu unul n-am absolut nici o știință, nici mare, nici mică.⁷ Spun asta, nu fiindcă aș disprețui o atare știință, dacă există cineva expert în ea [(ferească-mă zeii să fiu nevoit să scap de acuzații atât de mari din partea lui Meletos, dacă aș ști așa ceva!)]. Ci efectiv, atenieni, eu nu am nici o legătură cu asemenea subiecte.⁸ Vă iau drept martori pe voi înșivă, cei mulți, și vă cer să vă lămuriți și să vă informați unii de la alții, aceia care m-ați ascultat vreodată într-o discuție. Informați-vă, deci, unii de la alții, dacă cineva dintre voi m-a auzit vreodată discutând despre aceste subiecte orice, mic sau mare. Iar de aici veți ști că aiodoma sunt și celelalte /calomnii/ pe care lumea le afirmă despre mine.

Nimic deci nu-i adevărat, după cum nu-i adevărat nici dacă ați auzit pe cineva afirmând că eu încerc să-i educ pe oameni și că fac bani din asta. Desigur, mi se pare frumos ca cineva să fie în stare să-i educe pe oameni, în felul lui Gorgias din Leontinoi, Prodicos din Cos și Hippias din Elis.⁹ Fiecare dintre ei, oameni buni, e în stare să meargă în oricare cetate, unde îi află pe tinerii care au puțința să se asocieze pe gratis pentru educație cu oricare dintre concetățeni doresc. Pe acești tineri însă omul nostru îi convinge să abandoneze asocierea cu acei concetățeni; în schimb să se asocieze cu el însuși, să-i dea lui bani și să-i mai fie și recunoscători.¹⁰

Este și un altul aici, un înțelept din Paros, despre care am aflat că e în oraș. Într-adevăr, s-a întâmplat să mă întâlnesc cu un om care a plătit sofștilor mai mulți bani decât au plătit toți ceilalți – e vorba despre Callias, fiul lui Hipponicos.¹¹ L-am întrebat (el are doi fii): „Dragă Callias, să zicem că ai avea drept fii doi mânji sau doi viței; ar trebui să le luăm un supraveghetor și să-i dăm simbrie, pentru ca să-i facă să ajungă merituoși în virtutea conformă /firii/ lor. Respectivul ar fi atunci un crescător de cai sau un agricultor. Însă deoarece fiii tăi sunt oameni, ce fel de supraveghetor gândești să le iei? Cine are cunoașterea unei astfel de virtuți – virtute omească și politică? Într-adevăr, cred că l-ai căutat, fiindcă ai fii. Există un astfel de om, sau nu?” am zis. „Există”, zise el. „Cine este, am

c spus, de unde vine și cât cere pe învățătura lui?“ „Este Euenos din Paros, Socrate, și cere cinci mine.“ Iar eu l-am fericit pe Euenos, dacă într-adevăr deține această artă și o predă așa de potrivit. Eu unul m-aș mândri grozav și mi-aș da multe aere, dacă aș cunoaște aceste lucruri. Însă nu le cunosc, atenieni.¹²

IV

Dar poate că unul dintre voi ar interveni zicând: „Ce-ai făcut totuși, Socrate? De unde provin calomniile astea la adresa ta? Căci fără să te fi ocupat tu cu ceva în plus față de restul lumii, nu ți-ar fi ieșit zvonul și vorbele, [adică, dacă n-ai fi făcut altceva decât d mulțimea]. Spune-ne despre ce e vorba, pentru ca să nu ne facem o idee rea despre tine.“ Cred că cel care vorbește astfel are dreptate. Așadar, voi încerca să vă arăt de unde anume mi s-a tras renumele și cum de am ajuns calomniat. Ascultați, deci. Poate unora le voi părea că glumesc; totuși să știți că am să vă spun tot adevărul.

Eu unul, dragi atenieni, mi-am căpătat renumele ăsta din nimic altceva decât dintr-o anumită înțelepciune. Ce fel de înțelepciune este aceasta? Acea care-i, pesemne, o înțelepciune omenească: da, e în ea se întâmplă să fiu eu înțelept. Însă cei despre care am vorbit adineaori probabil că sunt înțelepți într-o înțelepciune superioară celei omenești, sau nu am /altceva/ ce să spun. Căci eu n-o cunosc, iar cel care pretinde că o cunosc minte și vorbește ca să mă calomnieze. Nu murmurați, atenieni, nici să nu credeți că mă laud! Nu de la mine spun eu ceea ce spun, ci vi-l voi prezenta pe cel care o spune, demn de încredere pentru voi.

Într-adevăr, drept martor al înțelepciunii mele, dacă există vreuna și în ce fel este, vi-l voi aduce pe zeul din Delfi!¹³ Îl cunoașteți desigur pe Chairephon. Mie mi-a fost prieten din tinerețe, dar a fost și prietenul vostru, când a plecat în exilul acela și apoi a revenit împreună cu voi, /democrații/. Îl știți pe Chairephon, cât de năvalnic era în tot ce întreprindea. Ei bine, odată s-a dus la Delfi și a îndrăznit să ceară un oracol despre ceea ce vă spuneam – nu

murmurați, oameni buni! A întrebat dacă există cineva mai înțelept decât mine. Iar Pythia i-a răspuns: „Nu există nimeni.“ Iar despre oracol, fratele lui – uite-l – poate depune mărturie, căci Chairephon a murit.¹⁴ Iată însă cu ce scop vă spun asta: urmăresc să vă explic de unde mi-a ieșit zvonul calomnios. Căci auzind eu oracolul, mi-am spus în cugetul meu: „Ce oare spune Zeul și care-i înțelesul oracolului? Căci îmi dau seama bine că nu sunt înțelept deloc, nici mult, nici puțin. Ce vrea atunci el să spună afirmând că sunt cel mai înțelept? Doar nu minte, fiindcă nu-i e îngăduit.“¹⁵ Multă vreme am rămas încurcat; apoi, lăsându-mă tare greu, m-am apucat de cercetarea sensului acelor vorbe.

M-am dus la cineva dintre cei reputați că ar fi înțelepți, pentru ca în acel caz, dacă cumva-i cu puțință, să dovedesc falsitatea oracolului și să-i arăt Zeului că „uite, acel om e mai înțelept decât mine; totuși tu ai spus că eu sunt cel mai înțelept“. Examinându-l însă pe acel om – nu-i nevoie să dau nume, dar era unul dintre politicieni – examinându-l deci și dialogând cu el, mi s-a întâmplat următorul lucru, atenieni: mi s-a părut că acel bărbat pare multor altora și mai ales lui însuși a fi înțelept, fără însă să fie. Apoi am încercat să-i arăt că el se crede înțelept, fără să fie. De aici, desigur, mi s-a tras ura lui și a multora dintre cei de față; însă după ce am plecat mi-am spus că sunt mai înțelept decât acel om. Într-adevăr, se poate ca nici unul dintre noi să nu știe nimic frumos și nobil, însă el crede că știe, fără a ști, în timp ce eu, deși nu știu, nici nu-mi închipui că știu. Se pare așadar că eu sunt mai înțelept decât el măcar prin acest mărunțiș¹⁶, anume că ceea ce nu știu nici nu-mi închipui că aș ști. În continuare, m-am dus la un altul: era dintre cei care se cred mai înțelepți decât primul; dar mi s-a întâmplat la fel. Și iarăși am provocat ura lui și a multor altora.

După asta, în continuare, m-am dus la alții, simțind cu tristețe și teamă că-mi voi atrage ura lor; totuși mi s-a părut necesar să prețuiesc cuvântul divin mai mult decât orice. Cel ce voia să știe ce semnifică oracolul trebuia să meargă la toți cei care par a avea știință. Și pe Câine, cetățeni ai Atenei, e neapărat să vă spun adevărul! Iată ce am pățit: oamenii cu cea mai bună reputație, pe care îi